

ВЛКОТИН НАДГРОБНИ НАТПИС ИЗ КРУШЕВЦА

Дејан С. Радисављевић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

e-mail: dejanradisavljevicanthro@gmail.com

Прегледни рад

Примљено: 25. 4. 2023.

УДК: 726.82(497.11)“1300/1301”

Прихваћено: 9. 7. 2023.

930.2:003.071(497.11)“1300/1301””

Апстракт: У раду је пажња посвећена средњовековном надгробном натпису из Крушевца, насталом 1300–1301. године, који сведочи о смрти извесног Влкоте, Медошевог сина. Влкотин надгробни натпис представља важно писано сведочанство за познавање средњовековне прошлости крушевачког краја, али и редак епиграфски споменик настао на размеђу 13. и 14. столећа, односно у периоду владавине краља Стефана Уроша II Милутина (1282–1321).

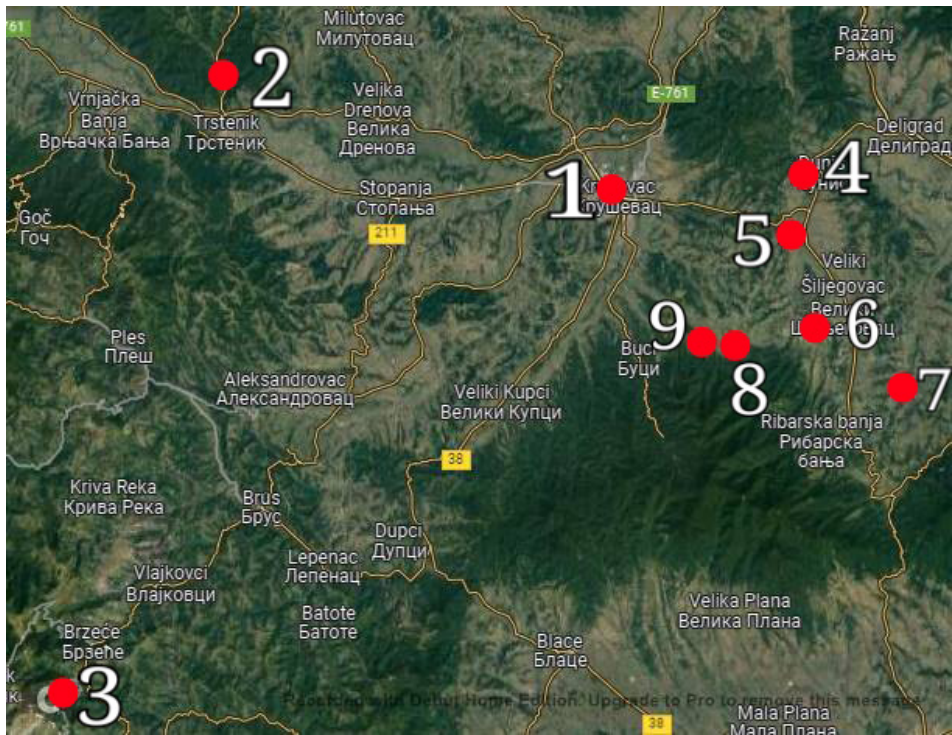
Кључне речи: надгробни натпис, Крушевац, Црква Светог Стефана (Лазарица), средњи век, Влкота, Медош, краљ Стефан Урош II Милутин

Уводна разматрања

Територија старе жупе Расине, која обухвата слив истоимене реке и Пепељуше, десне притоке Западне Мораве, за разлику од суседне Загрлате (Радисављевић 2019, 9–23; Радисављевић 2023, у штампи), није позната по већем броју сачуваних средњовековних натписа. Поред примерка из Крушевца, који је предмет наше анализе, познат нам је једино непубликовани надгробни натпис са локалитета Јела у потесу Доња Запланина у селу Равниште, око 24 км југозападно од Бруса (сл. 1) (Богосављевић–Петровић 1995, 68, сл. 6).¹

Влкотин надгробник, о ком ће бити речи у овом раду, пронађен је у секундарној употреби 1967. године, приликом испитивачких и конзерваторских захвата на првом спрату куле-звоника изнад припрате, односно у капели-катихумени у Цркви Светог Стефана (Лазарици) у Крушевцу (сл. 2). Био је уграђен у водоравном положају, лицем према доле, на северној страни полуобличасто засведеног простора који води ка правоугаоном отвору на

¹ Овој малобројној скупуни свакако припада и положена плоча равне горње површине са уклесаним натписом (*црквеним словима*), која се, према сведочењу мештана, раније налазила на локалитету Манастириште у потесу Панађур код села Суботице у Жупи александровачкој. Нажалост, седамдесетих година 20. века, приликом пољопривредних радова, плоча је, заједно са другим надгробницима пронађеним на локалитету, разбијена и бачена у Кожетинску реку (Пепељушу): Теренска истраживања аутора, непубликовано.

Сл. 1. Средњовековни надгробни натписи у Крушевцу и широј околини: 1. Крушевац, 2. Манастир Љубостиња, Љубостињски Прњавор, 3. Доња Запланина, Равниште, 4. Црква Светог Пантелејмона, Ђунис, 5. Сеоско гробље, Каоник, 6. Туковац, Велики Шиљеговац, 7. Јаковље, 8. Имање Гајића, Здравинје, и 9. Црква Светог Ђорђа, Здравинје (Google Earth мапа)

Fig. 1. Medieval tombstone inscriptions in Kruševac and the surrounding area: 1. Kruševac, 2. Ljubostinja Monastery, Ljubostinjski Prnjavor, 3. Donja Zaplanina, Ravnište, 4. St. Panteleimon's Church, Đunis, 5. Village Cemetery, Kaonik, 6. Čukovac, Veliki Šiljegovac, 7. Jakovlje, 8. Land property of the Gajić family, Zdravinje, and 9. Church of St. George, Zdravinje (Google Earth map)

западном зиду наоса цркве. С обзиром на то да је био утопљен у првобитни малтер, те да је са остатком зида био у конструктивној вези, може се закључити да је сасвим извесно употребљен као сполија приликом изградње цркве око 1377–1378. године (Бошковић 1980, 9–10; Ковачевић 1980, 26; Ристић 1996, 167, нап. 47, сл. 51–52). Надгробник је након открића пренет у Народни музеј у Крушевцу, где се и данас чува као део средњовековне збирке.

Како је Влкотин надгробник откривен у секундарној употреби, о његовој првобитној локацији нема ближих података. Изнета је претпоставка да потиче са некрополе у окружењу тзв. објекта 26 у источном

Сл. 2. Црква Светог Стефана (Лазарица) у Крушевцу, поглед са југозапада (фото: Д. Радисављевић)

Fig. 2. Church of St. Stephen (Lazarica) in Kruševac, view from the south-west (photo by D. Radisavljević)

делу Великог града Крушевачке тврђаве (Ковачевић 1980, 24, 26, нап. 19; Васиљевић 2015, 16–17; Васиљевић 2017, 132–133; Vasiljević 2017, 43). Међутим, изглед основе овог објекта указује да није реч о сакралној, већ о профаној грађевини,² док начин њене градње упућује на млађу фазу у подизању Крушевачког града.³ Такође, досадашња археолошка ископавања нису потврдила постојање средњовековне некрополе у непосредном окружењу ове грађевине, па се наведена претпоставка мора одбацити. У сваком случају надгробни белег није пренет са веће удаљености и највероватније потиче са неке од средњовековних некропола у ближем окружењу Цркве Светог Стефана у Крушевцу (Бошковић 1980, 9–10). У том правцу индикативан је податак да је приликом археолошких рекогносцирања 1954. године, које су

² Детаљније о архитектури и начину градње објекта 26, в. Јордовић, Јуришић 1970, 303–304.

³ Важно је напоменути да Љ. Васиљевић износи тврдњу да је грађевински материјал са објекта 26, као и надгробне плоче са претпостављене некрополе у окружењу њених зидова, искоришћен за изградњу Цркве Светог Стефана (Лазарице) (Васиљевић 2016, 133). Међутим, пренебрегава се чињеница да су за подизање ове цркве искључиво коришћени педантно обрађени блокови пешчари и опека, а не ломљени и притесани камен и речни облаци као код објекта 26.

спровели стручњаци Археолошког института САН, под руководством Ђ. Бошковића, запажена делимично девестирана позносредњовековна некропола на простору „Фабрике вагона” (данас „14. октобар”), око 1,1 км северно од Лазаревог града (Бугар 2003, 23), која до сада није била предмет систематских теренских истраживања.

На Влкотин надгробни белег први је пажњу скренуо 1980. године Мирко Ковачевић, који доноси његову фотографију и цртеж (Ковачевић 1980, 26, сл. 8, Т. VIII/1). Међутим, уклесани натпис на плочи није до сада био предмет посебне анализе. У складу с тим, циљ нам је да широј и научној јавности предочимо читање и анализу овог натписа, који уједно представља и важно писано сведочанство за познавање средњовековне прошлости крушевачког краја, али и редак епиграфски споменик настао на размеђу 13. и 14. столећа.

Влкотин надгробни натпис – дискусија

Оштећени надгробник из Крушевца је неправилног правоугаоног облика. Његове очуване димензије износе 62 x 40 x око 9 цм. Израђен је од жућкастог пешчара, чији се најближи мајдани проналазе у селима Бела Вода, Брајковац и Крвавица, од Крушевца удаљени од 12 до 19 км у правцу северозапада (Ристић 1996, 95, 116, нап. 228, 119; Радисављевић 2021, 169). Лице споменика брижљиво је исполирано, док је наличје нешто грубље обрађено. Делимично је сачувана првобитна десна закошена ивица надгробника. На основу правца њеног пружања може се претпоставити да је надгробни белег највероватније оригинално поседовао кружни, односно правоугаони завршетак, чија је ширина већа од призматичног тела плоче, или да је припадао типу плочастих усадника са лучно завршеном горњом ивицом. Прихватимо ли ову претпоставку о првобитном изгледу надгробника, најближе паралеле проналазимо са плочастим усадницима (стелама) од пешчара са локалитета Грчко гробље у селу Балетиће и Црквица Светог Илије у селу Грубетиће, као и са некрополе код Цркве Светог Димитрија у Јанчи код Новог Пазара, који се оквирно датују у 14. и прву половину 15. века (Ердељан 1996, 57, 97, 151–152, 154, 161, сл. 22/5а, б, 6, 24/6, 35/3, 37/5).

Натпис је изведен ћириличким писмом и распоређен је у четири релативно правилна реда. Приликом уградње у зид куле-звоника, рубови надгробника грубо су отесани, те су услед тога скинути почеци другог и трећег, као и завршеци сва четири реда. Натпис је додатно оштећен приликом накнадног урезивања појединих мотива. Тако су у првом реду слова **ѣ**, **о** и **ѡ** искоришћена за приказ антропоморфних крстова, док је испод слова **л** урезан мотив у облику плетене корпе или торбице. Такође, између дубље уклесаних слова **ѕ** и **ѡ** у

истом реду плитко је урезан знак у облику латиничког слова **I** са два краћим хоризонталним пречкама, односно ћирилично **I** са бројчаном вредношћу 10. У пољу између првог и другог реда, испод слова **ѕ** урезан је мотив у облику развученог слова **м**, док се у четвртом реду, између слова **д** и **о**, налази приказ правоугаоног поља испресецаног хоризонталним и вертикалним линијама.

Натписно поље има сачуване димензије око 40 x 38 цм. Слова су резана правилно, након што су њихови завршеци најпре поентирани кружним удубљењима у камену. Висина им је неуједначена и варира од 3 до 7 цм. Битно је такође истаћи да се констатују две различите технике у њиховом извођењу. У првом реду слова су већих димензија и дубље клесана техником косог реза (осим слова **ћ**), док су у наставку натписа изведена урезивањем простих линија. Натпис нема лигатура, а поседује два наредна слова у првом реду (**ѡ**, **т**), док се изнад речи **ѡ(о)жи** у другом реду запажа водоравна титла у облику лука са нагоре повијеним десним крајем.

Натпис почиње симболичком инвокацијом у виду крста са дужим доњим краком и хоризонталном пречком чији су крајеви повијени надоле. У првом реду наводи се година смрти покојника, која је делимично оштећена приликом накнадног тесања плоче и урезивања појединих мотива. Прво слово јасно се чита као **ѕ** (6) окренуто улево и пресечено краћом цртом. Судаћи према облику и расположивој површини, иза њега налази се **w** са дугим извијеним краком надоле, који означава бројну вредност (800). Од последњег слова у реду преостала је усправна линија и почетак водоравне средње црте, што указује на слово **и** са бројчаном вредношћу 8. На основу изнетог тумачења натпис се датује у 6808. годину.⁴ У другом реду бележи се световно име преминулог, Влкота,⁵ док се у наредном преминули обраћа с молбом да буде спомињан међу упокојенима. У последњем, четвртом реду саопштава се да је покојник син извесног Медоша.⁶ Навођење имена оца на крају натписа, а не, како је уобичајено, иза имена покојника, може се у овом случају разумети и као грешка клесара.⁷

⁴ Бошковић 1980, 9 натпис датује у 1293. или 1300, док га Ковачевић 1980, 26 опредељује у 1300. годину.

⁵ Име Влкота срећемо у ДХ II и ДХ III (Ивић и Грковић 1976, 72–285; Грковић 1983, 166).

⁶ Властито име Медош проналазимо у ДХ II и ДХ III, где се јавља три, односно четири пута (Ивић и Грковић 1976, 72–285; Грковић 1983, 188), али и у средњовековном надгробном натпису из махале Вучјак у Богутовом селу код Угљевика у североисточној Босни (Трухелка 1895, 349, сл. 12).

⁷ Примере правилног навођења имена оца иза имена покојника проналазимо нпр. у надгробним натписима Стефана, сина Вука Угљешића, и Стефана Кувета, сина великог челника деспота Стефана Лазаревића (1402–1427) из Цркве Богородице Пречисте у Горњачкој клисури (Мадас и Гајић 1983, 235–236).

Сл. 3. Влкотин надгробник са натписом у Народном музеју у Крушевцу (фото: Д. Радисављевић)

Fig. 3. Vlkota's tombstone with an inscription in the National Museum in Kruševac (photo by D. Radisavljević)

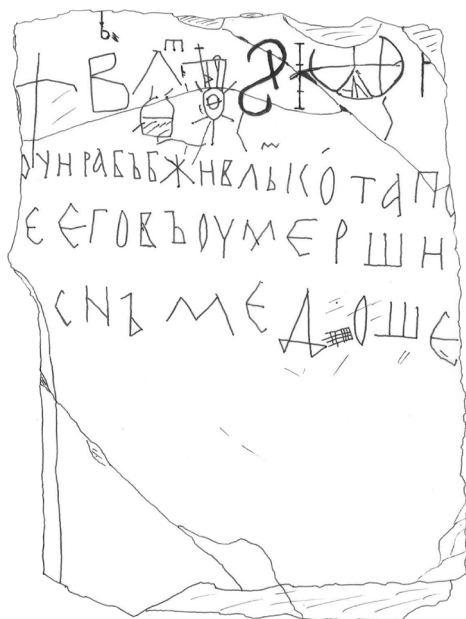
Према наведеном тумачењу текст натписа гласи (сл. 3 и 4):

- [1] † в[ь] лѣ[т]{о} sw{и}
- [2] {по}чи рабъ б(о)жи влѣкота п{о...}
- [3] {...}е⁸ его въ оумерши{хъ}
- [4] с(ы)нъ медоше{въ}.

Превод:

- [1] † У лето 6808.
- [2] почину слуга божји Влкота. По{мени–}
- [3] {т}е (?) њега међу умрвима (умрлима, упокојенима).
- [4] Син Медошев.

⁸ Судећи према сачуваним словима, као и одговарајућим паралелама из других средњовековних надгробних натписа, ова реч би се могла реконструисати као п[оменѣт]е или п[оменет]е. Облик **поменете** јавља се у надгробном натпису Марије Палеолог (1355) из Цркве Светог Димитрија у Скопљу и Георгија Хрба (1365–1398) из околине Зајечара, као и Станислава и Станиславе из села Градец код Видина (14. век), а **поменѣте** у натписима великог челника Димитрија (1349) из манастира Бање код Прибоја и Вратка Чихорића (1349) из Цркве Светог Николе у Куршумлији (Вълов 1980, 87–91; Томовић 1974, 61–63, 90–91, сл. 42–43, 83).

Сл. 4. Влкотин надгробник са натписом у Народном музеју у Крушевцу (цртеж: Д. Радисављевић)

Fig. 4. Vlkota's tombstone with an inscription in the National Museum in Kruševac (drawing by D. Radisavljević)

Надгробни натпис је сажет, прецизан и јасан, и сведочи о смрти Влките, Медошевог сина, који је преминуо између 1. септембра 1300. и 31. августа 1301. године. Надгробни натписи настали током последњих деценија 13. и првих деценија 14. века представљају нешто ређу појаву на простору средњовековне Србије. Поред Влотиног, овој групи припадају надгробни натписи Марије Богославе или Богослављеве жене из Здравинџа код Крушевца (1292), Марине из цркве у Дежеву код Новог Пазара (крај 13. и прве деценије 14. века), Јефрема Ђурђа са локалитета Црквиште у Ваљево (1312. или 1320), као и Стефана Порђе из Скопља (1317) (Томовић 1974, 48–49, сл. 26; Томовић 1985, 75–80, сл. 1–2; Калић и Поповић 1985, 138–139, 146, сл. 23; Радисављевић 2019, 10–13, сл. 1а, б; Радисављевић 2022, у штампи).

У Влкотином натпису јављају се дебело и танко јер, па би се, у овом случају, могло говорити о клесаревом ортографском (правописном) маниру разликовања обају слова за полугласнике. Правопис српских средњовековних споменика краја 13. и 14. века начелно познаје једнојеров систем (само танко јер као графички једноставнији знак), док употребу танког и дебелог јера, осим у крушевачком примеру, срећемо, колико нам је познато, још једино у

надгробном натпису попа Радивоја из села Стубле код Бојника (1393–1402) (Томовић 1985а, 457–459, сл. 1).

Облик **оџмершихъ**,⁹ у ком се **ѣ** користи као замена за **ѡ**, осим у нашем случају, посведочен је и у надгробном натпису бољарке Станиславе из села Градец код Видина из 14. века (Вълов 1980, 88, 101, обр. 1), као и у фреско-натпису између фигура двојице преминулих властелина на јужном делу западног зида наоса у Цркви Светог Николе у Станичењу код Пирота, насталом 1331–1332. године (Љубинковић 1984, 77; Габелић 1987, 27–28, сл. 8; Цветковић 2005, 98).

Када је реч о облицима слова, запажају се, као и у техникама резања, знатне разлике између слова у првом и осталим редовима натписа. На основу тога може се претпоставити да су натпис највероватније извела двојица класара, док је један од њих, судећи према горенаведеним чињеницама, можда потицао из јужних предела средњовековне Србије.

У првом реду слово **в** састоји се од усправног стабла и заобљених петљица које досежу до њега, од којих је горња мања, а доња већа.¹⁰ Слово **л** поседује водоравну црту на врху, која је продужена улево.¹¹ Слово **ѣ** има дужу хоризонталну пречкицу која пресеца усправно стабло и мању троугласту петљицу,¹² док је надредно **т** у својој треној варијанти,¹³ а **ѡ** у форми обрнутог латиничног **S**.

У остатку натписа јављају се слово **ѡ** са удесно искошеним стаблом,¹⁴ **ѡ** са зашиљеним горњим и доњим крајем,¹⁵ а са издуженом омчицом поста-

⁹ Старосрпски облик био би **оџмръшихъ**. (Прим. аут.)

¹⁰ Најсличније је слову **в** у натписима Дабижива (1355) из цркве у Ваганешу код Новог Брда и Николе Стањевића (1346–1355) у припрати цркве у Кончи код Струмице (Томовић 1974, 63, 66, сл. 44, 48).

¹¹ Сличност се проналази са словом **л** у натпису на Битољској плочи (1017), као и у надгробним натписима тепчије Батала (1399–1400) с локалитета Црквине у селу Горње Турбе код Травника и Вигња Милошевића (1404) са Кочеринског поља код Мостара (Исто, 33, 93, 95, сл. 4, 85, 88).

¹² Најсличније је слову **ѣ** у натпису Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Валуеву, Николе Драгослава Тутића (1332) из Призрена и Маре, жене цара Ивана III Шишмана (1388) из Великог Трнова (Томовић 1974, 52–53, 87–88, сл. 31, 78; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2).

¹³ Треного **т**, колико нам је познато, јавља се први пут у надгробном натпису Марије Дивице (1232) са некрополе у заселку Видоштак код Стоца (Томовић 1974, 40, сл. 14).

¹⁴ Паралеле налазимо са словом **ѡ** у натписима великог војводе Јована Оливера (1341) у цркви манастира Леснова, Марије Палеолог (1355) у Цркви Светог Димитрија у Скопљу, Дамјана Радослава (1357) из Призрена и Маре, жене цара Ивана III Шишмана (1388) из Великог Трнова (Исто, 56–57, 64, 69–70, 87–88, сл. 37а, б, 45, 52, 78).

¹⁵ Слично је слову **ѡ** у натписима чругубила Мостича (976–1001) из Селишта код Преслава, жупана Грда (1173–1189) из Полица код Требиња, на надвратнику портала цркве бенедиктинског самостана у Повљима на Брачу (1184), цара Јована II Асена (1230) у Цркви Светих четрдесет мученика у Великом Трнову, натпису с локалитета Градиште (1246–1256) код Враца у Бугарској, краља Милутина (1307) у Богородици Љевишкој у Призрену и казнаца Драгослава (1315) у Цркви Богородице Одигитрије у Муштутишту (Исто, 32, 34, 38–39, 41, 44–45, 48, сл. 3, 5, 6, 13, 18, 22а, б, 25).

вљеном на улево искошено стабло благо повијених крајева,¹⁶ тропотезно **ж** са краћим горњим краковима,¹⁷ **ш** са постољем продуженим улево,¹⁸ српасто **ѐ** са оштро повијеним крајевима и дужом или краћом средњом цртом,¹⁹ **в** са троугластом петљицом и горњом хоризонталном линијом чији је крај под правим углом повијен надоле,²⁰ и са водоравном цртом на средини, **п** са искошеном средњом цртом, **р** с мањом главом која захвата висину реда,²¹ **ь** са вертикалним стаблом и благо заобљеном петљицом, **в** са троугластим петљицама које се секу и допиру до стабла,²² једнопотезно **д** са троугластим ножицама,²³ **г** са хоризонталном цртом чији је крај повијен надоле под правим углом, **л** основног рачвастог облика, **к** састављено од леве усправне црте и одвојене карактеристично извијене десне,²⁴ **т** са горњом цртом чији су крајеви благо повијени надоле,²⁵ **п** као данашњи штампани ћирилички облик овог слова и **с**

¹⁶ Аналогије налазимо са словом **л** у натпису цара Јована II Асена (1230) из Великог Трнова (Исто, 38–39, сл. 13).

¹⁷ Слично је слову **ж** у натпису (1246–1256) пронађеном у рушевинама цркве покрај села Батошова код Савлиева у Бугарској и Георгија Добрихнихиња (трећа или четврта деценија 15. века) из Бијељине (Томовић 1974, 42, сл. 19; Бабић и Томовић 2004, 97–99, сл. 10).

¹⁸ Слово **ш** оваквог облика нема ближих аналогија у до сада публикованим натписима.

¹⁹ Паралеле се проналазе са словом **ѐ** у натпису цргубила Мостича (976–1001) из Селишта код Преслава и Вратка Чихорића (1349) из Цркве Светог Николе у Куршумлији (Томовић 1974, 32, 63–63, сл. 3, 43).

²⁰ Најсличније је слову **в** у натпису цргубила Мостича (976–1001) из Селишта код Преслава, цара Јована II Асена (1230) из Великог Трнова и Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Ваљеву (Томовић 1974, 32, 38–39, сл. 3, 13; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2).

²¹ Слично је слову **р** у натпису судије Градеше (1180–1204) у Побрежју код Зенице и краља Милутина (1307) из Богородице Љевишке (Томовић 1974, 35–36, 44–45, сл. 8а, б, 22а, б).

²² Аналогије налазимо са словом **в** у натпису кнеза Мирослава (1170–1190) у Цркви Светих Петра и Павла у Бијелом Пољу, Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Ваљеву и монаха Стилијана (1412) с локалитета Кошкове код Шумена у Бугарској (Томовић 1974, 37, 101, сл. 10, 95; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2).

²³ Једнопотезно **д** са троугластим ножицама налазимо у натписима Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Ваљеву, напознатог војводе (1370) из Речана, Влатка Влађевића (1399–1407) у Влађевини код Рогатице, Балдовина Хтјеслалића (1331–1345) и Георгија Богдана (1396–1402) из Косаничке Раче код Куршумлије, Мјерака Виденовића (крај 14. века) и Георгија Драгслава (крај 14. и почетак 15. века) из Бијељине (Томовић 1974, 76, 97–98, сл. 61, 92; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2; Бабић и Томовић 2004, 85–86, 95–97, сл. 2, 9; Томовић 2006, 111–116, 125–130, сл. 3, 5).

²⁴ Најближе је слову **к** у натпису жупана Прибилше (1234–1243) из цркве у Полицама код Требиња и Миока (крај 14. века) из Бијељине (Томовић 1974, 41, сл. 17; Бабић и Томовић 2004, 86–87, сл. 3, 3а).

²⁵ Сличност се проналази са словом **т** у натпису Вране дуге (1197–1207) из Цркве Светог Атанасија код села Кирчува недалеко од Демир Капије у северној Грчкој и Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Ваљеву (Томовић 1974, 37, сл. 11; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2).

са оштро повијеним крајевима.²⁶ Диграм **оѿ** састављен је од слова **о** са зашиљеним крајевима и симетричног рачвастог **ѿ**.²⁷ Слово **ѿ** јавља се у две варијанте, с вертикалним стаблом, благо заобљеном петљицом и хоризонталном горњом цртом окренутом улево, а у једном случају с петљицом троугластог облика и горњом цртом окренутом улево и постављеном дијагонално.²⁸ Такође, и слово **м** среће се у две варијанте. У првом случају широко **м** поседује косе бочне кракове, од којих је десни нешто дужи, као и угласти трбух,²⁹ док у другом има мање развучене бочне кракове и десну унутрашњу линију која је продужена надоле.³⁰

Значај Влкотиног натписа, поред осталог, огледа се и у чињеници да се у њему, колико нам је познато, по први пут јављају поједини облици слова у расположивој ћириличкој епиграфској грађи с простора Србије и у ближем окружењу. Реч је о једнопотезном **д** са троугластим ножицама, **ѿ** са удесно искошеним стаблом, **ѿ** са дијагонално постављеном горњом цртом и слову **м** са дужом десном унутрашњом линијом.

Датовање надгробника из Крушевца у 1300–1301. годину, односно у период владавине краља Стефана Уроша II Милутина (1282–1321), имплицира постојање истодобног насеља и њему припадајуће некрополе, те би будућа истраживања требало усмерити ка њиховој ближој убицији.

Закључак

Влкотин надгробни натпис представља важно писано сведочанство за познавање средњовековне прошлости крушевачког краја. Подсећања ради, надгробник са натписом пронађен је у секундарној употреби, односно уграђен у кулу-звоник Цркве Светог Стефана (Лазарице) у Крушевцу, која је подигнута око 1377–1378. године, а највероватније потиче са неке средњовековне некрополе у ближем окружењу. Надгробни натпис сведочи

²⁶ Најближе паралеле налазимо са словом **с** у натпису Стјепана (1385–1386) из манастира Раванице (Томовић 1974, 84, сл. 73).

²⁷ Слично је диграму **оѿ** у натпису Дабижива, енохијара цара Стефана Уроша (1362) у манастиру Трескавац код Прилепа и Маре, жене цара Ивана III Шишмана (1388) у Цркви Светих четрдесет мученика у Великом Трнову (Томовић 1974, 71, 87–88, сл. 54, 78).

²⁸ Најсличније је слову **ѿ** у натпису монаха Стилијана (1412) с локалитета Кошкове код Шумена у Бугарској (Исто, 101, сл. 96).

²⁹ Аналогије проналазимо са словом **м** у натпису на надвратнику портала цркве бенедиктинског самостана у Повљима на Брачу (1184) (Исто, 34, сл. 6).

³⁰ Паралеле се налазе са словом **м** у натпису Јефрема Ђурђа (1312. или 1320) с локалитета Црквиште у Ваљеву, Радоње Ратковића (1404–1435) с локалитета Ћућенице код Гацког и жупана Медулина (после 1412) у Врпољу у Љубимиру (Томовић 1974, 96, 101, сл. 90, 96; Томовић 1985, 78, сл. 1, 2).

о смрти извесног Влкоте, Медошевог сина, који је преминуо између 1. септембра 1300. и 31. августа 1301. године, односно у периоду владавине краља Стефана Уроша II Милутина. Судећи према уоченим разликама у облицима и димензијама слова, као и примењеним техникама резања, између првог реда и остатка натписа, може се уз извесну дозу опреза претпоставити да су натпис највероватније извела двојица клесара, од којих је један можда потицао из јужних крајева средњовековне Србије. Значај Влкотиног надгробног натписа огледа се и у чињеници да се у њему, колико нам је познато, по први пут у епиграфским споменицима са подручја средњовековне Србије и Босне јављају поједини облици слова, попут једнопотезног **д** са троугластим ножицама, **ч** са удесно искошеним стаблом, **ѣ** са дијагонално постављеном горњом цртом, као и слова **м** са дужом десном унутрашњом линијом.

Захвалност: Срдачно захваљујемо академику др Александру Ломи, др Браниславу Цветковићу из Народног музеја у Јагодини и проф. Владимиру Поломцу са Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу на несебично пруженој помоћи у ишчитавању Влкотиног надгробног натписа из Крушевца.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Богосављевић-Петровић, В.** 1995. Археометалуршки комплекси на Копаонику (методи и проблеми проучавања), *Гласник САД* 10, 58–71.
- Бабих, М. и Томовић Г.** 2004. Старосрпски натписи из Бијељине, *Мешовита грађа* (н. с.) XXII, 81–104.
- Бошковић, Ђ.** 1980. Место Крушевца у систему утврђених градова средњовековне Србије, *Старинар* (н. с.) 30 (1979), 7–11.
- Бугар, М.** 2003. Топонимија у археологији крушевачког краја, *Крушевачки зборник* 9/10, 7–39.
- Васиљевић, Љ.** 2015. Преглед досадашњих истраживања Лазаревог града у Крушевцу, *Музеји* (н. с.) 4, 9–24.
- Васиљевић, Љ.** 2017. Археолошка сведочанства са простора Крушевца из периода пре владавине кнеза Лазара, *Српска академска мисао* 3–4 (2016), 129–138.
- Vasiljević, Lj.** 2017. Archaeological Research of Lazar's Town in Kruševac, *Archaeology and Science* 12 (2016), 39–49.
- Вълов, В.** 1980. Въпроси около двата среднобългарски надписа на Станислава и Станислав от с. Градец, Видински окръг, *Известия на музеите в Северозападна България* 4 (1979), 87–111.
- Габелић, С.** 1987. Прилог познавања живописа цркве Св. Николе код Станичења, *Зограф* 18, 22–36.

- Грковић, М.** 1983. *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.
- Ердџан, Ј.** 1996. *Средњовековни надгробни споменици у области Раса*, Београд: Археолошки институт.
- Ивић, П. и Грковић М.** 1976, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад: Институт за лингвистику.
- Јордовић Ч. и Јуришић А.** 1970. Резултати археолошких испитивачких радова у Крушевцу, *Саопштења IX*, 289–306.
- Калић Ј. и Поповић, М.** 1985. Црква у Дежеву, *Старинар* 36, 115–149.
- Ковачевић, М.** 1980. Профана архитектура средњовековног Крушевца – Резултати досадашњих истраживања, *Старинар* (н. с.) 30 (1979), 13–29.
- Љубинковић, Р.** 1984. Црква Светог Николе у Станичењу, *Зограф* 15, 76–84.
- Мадас Д. и Гајић, А.** 1983. Надгробне плоче и гробови ктитора цркве Богородице Пречисте у комплексу Ждрела у Горњачкој клисури, *Саопштења XV*, 221–242.
- Радисављевић, Д.** 2019. Средњовековни надгробни натписи из слива Рибарске реке код Крушевца, *Натписи и записи* 5, 9–24.
- Радисављевић, Д.** 2021. Прилог познавању камене пластике манастира Дренче, *Саопштења LIII*, 163–182.
- Радисављевић, Д.** 2022. Краљ Милутин и његово доба у историји, археологији и народној традицији Крушевачког краја, у: *Краљ Милутин и доба Палеолога: Историја, књижевност, културно наслеђе*, Међународни научни скуп, Скопље, 24–26. октобар 2021., ур. Ј. Ђирић и С. Убипариповић, Скопје, у штампи.
- Радисављевић, Д.** 2023. Средњовековни надгробни натпис из Каоника код Крушевца – нова тумачења, *Мешовита грађа* (н. с.) XLIV, у штампи.
- Ристић, В.** 1996. *Моравска архитектура*, Крушевац: Народни музеј Крушевац.
- Томовић, Г.** 1974. *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд: Историјски институт.
- Томовић, Г.** 1985. Надгробни натпис Јефрема Ђурђа (Прилог познавању средњовековног Ваљева), *Истраживања* 2, 75–80.
- Томовић, Г.** 1985а. Надгробни натписи из околине Лесковца, *Лесковачки зборник XXV*, 457–463.
- Томовић, Г.** 2006. Два старосрпска натписа из Косаничке Раче, *Мешовита грађа XXVII*, 105–130.
- Трухелка, Ћ.** 1895. Натписи из сјеверне и источне Босне, *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини VII*, 337–356.
- Цветковић, Б.** 2005. Ктиторски портрети, у: *Црква Светог Николе у Станичењу*, аут. М. Поповић, С. Габелић, Б. Цветковић, Б. Поповић, Београд: Археолошки институт, 79–111.

Dejan S. Radisavljević

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

VLKOTA TOMBSTONE INSCRIPTION FROM KRUŠEVAC

Keywords: *tombstone inscription, Kruševac, St. Stephen's Church (Lazarica), Middle Ages, Vlkota, Medoš, King Stefan Uroš II Milutin*

The medieval tombstone with an inscription, which is discussed in this paper, was found in secondary use in 1967, during examination and conservation procedures on the first floor of the bell tower above the chancel, i.e., in the chapel-catechumen in the church of St. Stephen (Lazarica) in Kruševac. Considering that it was embedded in the original plaster, and that it was in a constructive connection with the rest of the wall, it can be concluded that it was definitely used as *spolia* during the construction of the church around 1377–1378 AD.

The damaged tombstone from Kruševac has an irregular rectangular shape. Its preserved dimensions are 62 x 40 x about 9 cm, and was made of yellowish sandstone from one of the nearby quarries in the villages of Bela Voda, Brajkovac or Krvavica, north-west from Kruševac.

The inscription is carved in the Cyrillic script and is arranged in four relatively regular lines. During installation in the wall of the bell tower, the edges of the tombstone were roughly cut, and, as a result, the beginnings of the second and the third, as well as the endings of all four rows, were removed. The inscription was additionally damaged by the subsequent engraving of certain motifs. The letters are carved correctly, with their ends firstly scored with circular indentations in the stone. Their height is uneven and varies from 3 to 7 cm. In the first row, they are of larger dimensions and deeply carved, while in the rest, they are cut more shallowly.

The tombstone inscription is concise, precise and clear, and testifies to the death of Vlkota, son of Medoš, who died between September 1, 1300 and August 31, 1301, during the reign of King Stefan Uroš II Milutin (1282–1321).

Vlkota's tombstone inscription is an important written testimony for the knowledge on the medieval past of the Kruševac area. Its importance, among other things, is also reflected in the fact that, as far as we know, certain forms of letters appear on it for the first time in the available medieval epigraphic material.